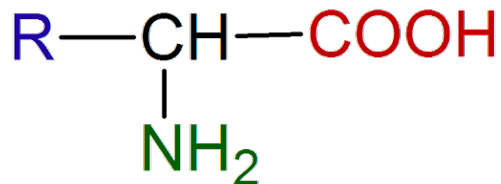

BÍLKOVINY (PROTEINY)

Bílkoviny jsou přírodní makromolekulární látky složené ze sta a více aminokyselin. Aminokyseliny jsou mezi sebou vázány peptidovými vazbami -CO-NH-.

Struktura aminokyseliny:

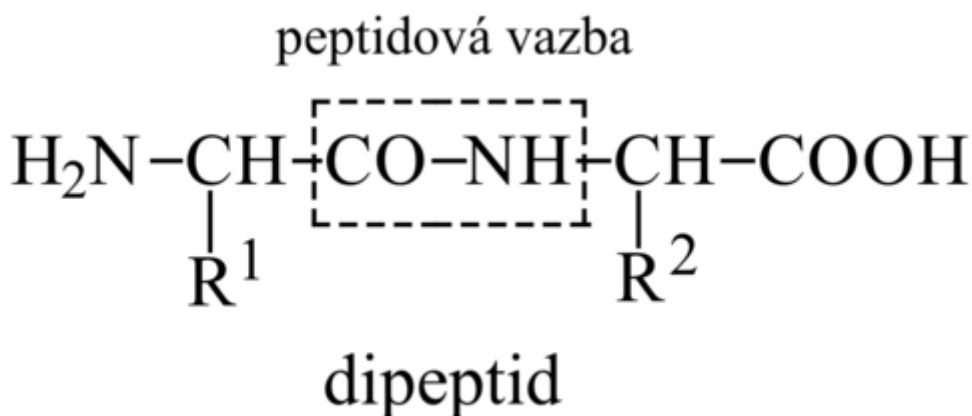
https://web2.mendelu.cz/af_291_projekty2/vseo/print.php?page=1677&typ=html

R ... uhlovodíkový zbytek

- COOH ... karboxylová skupina (kyselina)

- NH₂ ..... aminoskupina

Spojení aminokyselin:

<https://quizlet.com/471780078/peptidy-flash-cards/>

Funkce bílkovin

Bílkoviny jsou základním stavebním materiálem buněk a tkání. Některé bílkoviny zastávají v organismech další funkce:

- 1) Slouží jako biokatalyzátory (enzymy), které urychlují biochemické reakce v živé hmotě.
- 2) Mají řídicí funkci – řídí a koordinují biochemické pochody v organismech (některé hormony).
- 3) Odpovídají za obranné pochody organismů.
- 4) Roznášejí po těle kyslík (hemoglobin).

Rozpustnost bílkovin

Rozpustnost je ovlivněna tvarem a velikostí makromolekuly, prostředím (pH roztoku) a přítomností solí. Rozpustné bílkoviny poskytují tekuté koloidní roztoky.

Kyseliny, zásady a soli těžkých kovů nebo zahřátí na vyšší teploty vedou ke ztrátě biologických i chemických vlastností, k tzv. denaturaci bílkovin. Denaturace je jev nevratný, ireverzibilní.

Denaturace má praktický význam v potravinářském průmyslu i v domácnosti při uchovávání potravin. Varem denaturované bílkoviny jsou snadno stravitelné a přitom zachovávají svou výživnou hodnotu.

Důkazové reakce bílkovin

K důkazu přítomnosti bílkovin se využívají některé barevné reakce. Jsou to především reakce biuretová a xanthoproteinová.

Biuretová reakce: Je založena na reakci bílkoviny a zásaditého roztoku síranu měďnatého. Při reakci vzniká modrofialové zbarvení.

Xanthoproteinová reakce: Bílkovina pokapaná koncentrovanou kyselinou dusičnou poskytne žluté zbarvení.

Vybrané skupiny bílkovin

ALBUMINY

Albuminy jsou lobulární (klubíčkovité) bílkoviny rozpustné ve vodě. Jsou obsaženy v krevní plazmě, mléce, bílku.

GLOBULINY

Globuliny jsou lobulární bílkoviny rozpustné ve zředěných roztocích solí. Ve vodě se nerozpouštějí. Jsou součástí krevního barviva hemoglobinu, vyskytují se v krevní plazmě, mléce a bílku.

BÍLKOVINY FIBRILÁRNÍ

Fibrilární bílkoviny mají vláknitou molekulu. Jsou to **keratiny, kolageny a elastiny**.

Keratin – je obsažen v kůži, nehtech, srsti a kopytech. Je nerozpustný ve vodě i v roztocích solí.

Kolagen – tvoří hlavní součást podpurných tkání. Je obsažen v kůži, chrupkách a šlachách. Dodává vazivu pružnost a pevnost. Tepelným zpracováním kolagenu vzniká želatina.

Elastiny – jsou součástí elastických vláken pojiva, vaziva, šlach a cév.

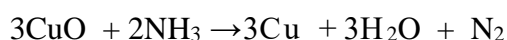
SLOUČENINY DUSÍKU

AMONIAK (ČPAVEK) NH_3

Je bezbarvý, snadno zkapalnitelný plyn štiplavého zápachu. Vyrábí se přímou syntézou z prvků: $\text{N}_2 + 3\text{H}_2 \rightarrow 2\text{NH}_3$

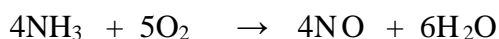
Amoniak je dobře rozpustný ve vodě. V jeho vodném roztoku se kromě molekul NH_3 vyskytují ionty NH_4^+ (amonné) a OH^- (hydroxidové).

Amoniak je při běžných teplotách stálý, ale za vyšších teplot, obzvláště za přítomnosti katalyzátorů, se rozkládá na dusík a vodík. Touto reakcí lze vysvětlit jeho redukční vlastnosti. Při vysokých teplotách redukuje oxidy některých kovů:

Do prodeje přichází amoniak ve formě 25% vodného roztoku nebo zkapalněný v tlakových lahvích. Používá se při výrobě kyseliny dusičné, dusíkatých hnojiv a jako chladicí médium v některých chladících zařízeních.

Prakticky významnou reakcí amoniaku (která probíhá při výrobě kyseliny dusičné) je reakce s kyslíkem (probíhá při teplotě asi 700°C a je katalyzována platinou) :

Amoniak je také zásadní surovinou při výrobě uhličitanu sodného neboli prací sody. Jedná se o známý Solvayův proces. Postup spočívá v tvorbě poměrně málo rozpustného hydrogenuhličitanu sodného (NaHCO_3). Technicky se postupuje tak, že se do téměř nasyceného roztoku NaCl zavádí nejprve amoniak a poté oxid uhličitý. Vzniklý hydrogenuhličitan sodný se odfiltruje a zahříváním převede na uhličitan sodný. Při tom vzniká oxid uhličitý, který se odvádí zpět do výroby. Také vzniká chlorid amonný, který je podroben reakci s hydroxidem vápenatým za vzniku odpadního chloridu vápenatého a uvolnění amoniaku, který je znovu použit ve výrobě.

UHLIČITAN AMONNÝ $(\text{NH}_4)_2\text{CO}_3$

Uhličitan amonný je amonná sůl s chemickým vzorcem $(\text{NH}_4)_2\text{CO}_3$, dříve nazývaná „sal volatile“ nebo „sůl z jeleního parohu“. Uhličitan amonný se používal drcený jako čichací sůl (pro kříslení lidí, kteří omdleli).

Kromě čichacích solí se uhličitan amonný stále používá jako kypřidlo v různých kuchařských receptech, zvláště v severní Evropě a Skandinávii. Někdy je nahrazován kypřicím práškem, ale konečný produkt není nikdy tak vzdušný a lehký jako s původním receptem. Například islandské loftkökur (vzdušné piškoty) jednoduše nelze vyrábět s ničím jiným než s uhličitanem amonným.

Uhličitan amonný se používá také v kanadském Buckleyho kašlacím sirupu, jakožto aktivní složka určená k potlačování příznaků bronchitidy.

HYDROGENUHLIČITAN AMONNÝ NH_4HCO_3

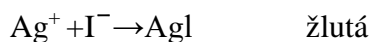
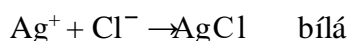
Je znám také jako amonium nebo cukrářské droždí, což je předchůdce modernějších kypřících prostředků, jedlé sody (hydrogenuhlčitanu sodného) a kypřícího prášku. Pro použití v potravinářství se označuje jako **E503**. Hydrogenuhlčitan amonný se využívá i ve zdravotnictví jako prostředek k odkašlávání a jako látka k pročištění střev.

DUSIČNAN STŘÍBRNÝ (lapis neboli pekelný kamínek) AgNO_3

Je bílá krystalická látka. Má korozivní vlastnosti. Je jednou ze dvou solí stříbra (druhou je fluorid stříbrný), které se rozpouštějí ve vodě. Rozpustné stříbrné soli jsou vysoce toxické pro bakterie a jiné nižší formy života.

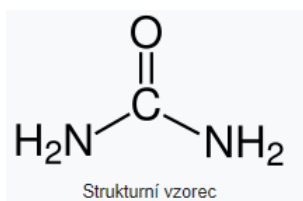
Důležité je jeho využití v klasické fotografii, kde slouží dusičnan stříbrný k přípravě světlocitlivých sloučenin.

Dusičnan stříbrný se také používá k analytickým důkazům halogenidů (chloridů, bromidů a jodidů) v neznámém vzorku. Po přidání roztoku AgNO_3 do roztoku halogenidu vzniká nerozpustná sraženina. Její barva umožňuje zjistit, zda se jedná o chlorid, bromid či jodid.

Je-li AgCl nebo AgBr vystaven silnému světlu, postupně zešedne v důsledku fotolýzy (tvoří se elementární stříbro.)

MOČOVINA

Je organická sloučenina uhlíku, dusíku a kyslíku s funkčním vzorcem $\text{CO}(\text{NH}_2)_2$. Jedná se o první organickou sloučeninu, která byla připravena v laboratoři německým chemikem Friedrichem Wöhlerem roku 1828 zahříváním kyanatanu amonného. Nachází se jako odpadní látka v moči savců. S močovinou odchází močí z těla přebytečný dusík. Malé množství močoviny je také vylučováno potem. Používá se na výrobu hnojiv a krmiv pro podporu růstu, k výrobě plastů (močovinoformaldehydových pryskyřic).

Zaměřte se také podrobněji na vám známé látky. Jsou to zejména dusík, kyselina dusičná a její soli - dusičnany.